

HUNYADY TANÁR ÚR

A PÁLYAKEZDET LENDÜLETE, 1964–1973

FRANK TIBOR

akadémikus, egyetemi tanár, az ELTE Angol–Amerikai Intézet igazgatója

Középiskolai tanulmányaimat 1962 és 1966 között végeztem a budai II. Rákóczi Ferenc Gimnáziumban, a IV. E osztályban. „A Rákóczi” akkoriban Budapest egyik legjobb gimnáziuma volt, ún. „tisza fiúiskola”, vagy kilencszázan jártunk oda egyidejűleg. Híres, jó tanárok tanítottak, latinra először Szerdahelyi Andor (a *Görög regék* szerzőjéről: „Cox”), magyarra többek között Bodolay Géza (a neves irodalomtörténész), oroszra Póka Endre (kiváló német és francia műfordító) és osztályfőnökünk, Tamásiné dr. Philipp Ilona, aki történelmet tanított. Nagy anyagot adott, óvatosan szó szerinti dogmatizmussal citálva a marxizmus tételeit, viszont az I. évtől módszeresen felkészítve bennünket a történelemérettségire. Ami ennél is érdekesebb volt és hasznosabbnak bizonyult, Tamásiné az Egyetem kihelyezett középiskolai vezetőtanára volt, szárnyai alatt jó néhány gyakorlótanár (köztük Schlett István, a későbbi politológusprofesszor) került az osztályunkba és tanulta rajtunk a történelemtanítás fortélyait. 1964–65-ben így tanított bennünket Hunyady György is.

Engem lenyűgözött. Életszerű történelemlátása, ironikus hangütése, átütő okossága emlékeim szerint mindannyiunknak egyformán tetszett, rám egyenesen óriási benyomást gyakorolt. Ilyen jelenséget sem tanáraim között, sem családom, barátaim körében nem láttam még. Azonnal feltűnt különlegesen magas absztrakciós készsége, a jelenségeket felülről és kívülről látni és láttatni képes nézőpontja, bármely új anyagban a lényegét rögtön megragadni képes látásmódja. Érdekesen tanított, szellemes és teljesen egyéni kommentárjai, főlülállása s nyilvánvaló szellemi fölénye messze kiemelte őt még legjobb tanáraink közül is. Tanári munkáját a gyakorlótanítás után sem fejezte be az osztályunkban, folytatódott az a következő, 1965–66-os tanévben is, amikor pszichológiát és logikát tanított nekünk, persze kis óraszámban.

1965. január végén, február elején különleges és emlékezetes szociálpszichológiai kísérletet folytatott az akkori III. E osztályban, amely Sárosi Géza osztálytársam egykorú, a máig fennmaradt osztálynaplóban rögzített szavai szerint „nagy érdeklődést keltett az

osztályban” (Napló, 154). Az osztálynapló tanúsága szerint Hunyady tanár úr a vizsgálat évében aktívan részt vett az osztály életében (Napló, 118, 129, 154, 168–169). Kutatási eredményei később megjelentek a *Magyar Pszichológiai Szemle* 1967/3. számában, „A szociometriai és látens ideológiai szerkezet viszonya a csoportban” címmel (Hunyady, 1967, 362–377). Ez volt a tanár úr első jelentős szociálpszichológiai tanulmánya, amelyben – saját vizsgálati anyagára és ennek aprólékos feldolgozására építve – kimutatta, hogy az emberi csoportról „különböző szociológiai és szociálpszichológiai szempontból más és más szerkezeti képet kapunk”, és felvetette annak szükségét, „hogymint egymásra vetítsük a különféle szerkezeteket, mint egyazon komplex csoportszerkezet különböző vonatkozásait” (Hunyady, 1967, 362). A vizsgálat osztályunk 36 tanulója s az ezek közötti összesen 630 viszonyra vonatkozott, Hunyady tanár úr szavaival „ezek pszichológiai tartalmát kerestük: az egymáshoz való viszonyulást és az egymással való egyetértést. [...] A klasszikus, szociometriai vizsgálatot igyekeztünk továbbfejleszteni: hogy ne csak a társak egymáshoz fűződő érzelmeinek minőségéről nyerjünk képet abból, hogy hajlandók-e az egymással való együttműködésre. Arra még nem vállalkozhattunk, hogy a vonzalom vagy elutasítás mértékét is megállapítsuk, viszont azon voltunk, hogy ezt az érzést beágyazzuk a perszonális attitűd egész pszichológiai komplexumába, hogy megismerjük a társak percepcióját testi, pszichológiai és társadalmi mivoltukban és értékelését a személyes és a normákon alapuló elvárások mértékén. Ennek érdekében a vonzalomra és ellenszenvre mintegy magyarázatot kértünk. Racionális megfontolások alapján kellett bizonyos funkcióhoz kötött státusra választani, és a társak magatartására nézve jóslatokba

bocsátkozni. 6 kérdést tettünk fel, mind-egyikre három személy[t] és ennek két-két legfontosabb tulajdonságát kellett megnevezni. A kérdések a következők:

1. Kikkel mennél legszívesebben kirándulni osztálytársaid közül?
2. Ki örülne leginkább, hogyha otthonában meglátogatnád?
3. Ha súlyos gondod van, ki tudná a legjobb tanácsot adni?
4. Ki fogja a legmagasabb pályafutást befutni az osztályban?
5. Ha osztálytitkár-választásra kerülne a sor, aki vezetné, képviselné az osztályt?
6. Ha [az] osztály átszervezésére kerülne a sor, és létszámát csökkenteni kellene, akkor kiket hagynál ki?” (Hunyady, 1967, 363)

Nincs itt természetesen módomban az egész vizsgálat ismertetésére, pedig ez az akkor nálunk egészen úttörő, Hofstätter (1957, 1964) és Osgood (1957) akkor friss módszertani eredményeire építő felmérés megérdemelné ezt. Maga a szerző is legelső fontos eredményei között tartotta mindig számon, sokszor utalva erre a dolgozatra későbbi, összefoglaló igényű munkáiban (Hunyady, 1968, Hunyady–Pataki szerk., 1972, 1996, 1998a, újraközölte 1998b; Hunyady, 1977). A felmérésre, amely engem és gimnazista osztályombeli helyzetemet igen kedvező színben mutatott meg (Hunyady, 1967, 368; Napló, 169), természetesen szívesen emlékezem és saját életem egyik korai dokumentumaként is számon tartom.

Hunyady tanár úr megismerkedésünk őszén, 1964-ben nősült meg. Jelen voltam az esküvőn, s a sugárzóan fiatal párról készült, közel fél évszázados képeket nem minden meghatottság nélkül őrzöm. Nem sokkal később meghívott magukhoz, és ekkor megismerkedhettem Édesanyjával, H. Balázs Évával, a XVIII. századi Habsburg Monarchia, a jozefinizmus, a szabadkőművesség, a francia-

magyar kapcsolatok nemzetközi hírű kutatójával, a tanítványai között olyannyira népszerű egyetemi tanárral (éppen ekkortól még docenssel). Sokszor voltam vendégük, különösen amikor – immár egyetemista koromtól – Gyuri megkért rá: tanítsam angolul. Ezek az alkalmak felejthetetlenül mulatságosak voltak, azt hiszem, többet nevtünk, mint amennyit tanultunk, s Gyurit nem is volt könnyű angolra megtanítani. Leggyakrabban szombaton voltak az angolórák, emlékeim szerint 3 óra után mentem hozzá, és este 10-11 óra előtt nemigen mentem haza. Mint az Eötvös Egyetem történelem–angol szakos diákja rengeteget profitáltam a családi beszélgetésekből, amelyek leggyakrabban történelemről és történészekről, pszichológiáról és pszichológusokról folytak, eladdig számomra kevésbé ismert világról – jóllehet az ELTE Rektorátusán dolgozó Édesanyám révén az egyetemet már elég jól ismertem. Sokat tanultam tőle a történelemről, elméletet, módszertant, látásmódot. Első kis cikkeimet, recenzióimat mindig Gyuri, utóbb olykor Édesanyja lektorálta, és ez ezeknek az írásoknak bizony nagyon jót tett, meg is látszott rajtuk. Mindketten kiválóan írtak, Éva néni szülei írók is voltak, Balázs Sándor és Beczássy Judit, akiknek több műve is maradandó alkotás. Élveztem, némi sznob-sággal is, a szerteágazó rokonság emlegetését: a neves és ma újra divatos festőművész, Szobotka Imre Éva néni nagybátyja volt, a nagyhírű esszéista és irodalmár, Cs. Szabó László pedig az unokatestvére. Az anyai ág erdélyi műveltséget és patriotizmust hozott magával, a Hunyady család viszont felvidéki nemességet, két előnévvel és a még mindig őrzött múlt néhány szép tárgyi emlékével. Egészen ritka, teljesen egyedí, impresszív szellemi közeg volt, parádés humorérzékkel és generációk óta töretlen alkotókedvvel. De az Érmelléki utca intellektuális világa mellett sok

más részletre is jól emlékszem, így Gyuri akkor még használatban volt súlyzójára is, a faragott családi bútorokra, Éva néni öreg írógépére.

Gyuri sorra írta nagy tanulmányait a *Magyar Pszichológiai Szemlének*, oldva annak ekkor még markáns ideológiai elfogultságát és köteleesen proszovjet orientációját, bennük módszeresen továbbszöve a Rákóczi Gimnáziumban 1965-ben lefolytatott vizsgálat gondolati szálait. Ezek közül kiemelkedik „A szociális attitűd és a társadalomszemlélet pszichológiai kutatása” (Hunyady, 1968, 400–403). 1971-re úgy érezte, hogy „a kutatás elérkezett azon szakaszába, hogy megszerezze a másik ember jelentésének szociális-pszichológiai determinánsait.” Ettől fogva érdeklődésének „a másik ember *percepciója*,” az *attitűd* is a homlokterébe került (Hunyady, 1971, 16 és 20). 1967-ben megvédte részben tudománytörténeti természetű bölcsészdoktorátusát is, „Kornis Gyula ideológiai munkássága” címen, a Horthy-korszak vezető ideológusáról és pszichológusáról. Ezek a művek már megmutatták a történelem és a pszichológia, az ideológiák és a személyközi kapcsolatok iránti együttes érdeklődését, amely egész pályáján végigkísérte. 26 éves korára, 1968-ra megszületett első könyve is, az ugyancsak e problémaállítást tovább kibontó *Tanulók történelmi alapfogalmainak vizsgálata*, amelyet – nem kevés ideológiai aggályoskodás, sőt harc után – a Tankönyvkiadó jelentetett meg. Máig emlékszem, hogy a kiadó mennyi akadályt gördített a könyv megjelenése elé, s hogy miért lett szüksége a karcsú kötetnek annyi „ideológiai ellenőr”: *három* lektor (az akkor tekintélyes történész Elekes Lajos, a tankönyvíró-tanár Gyapay Gábor és a szociálpszichológus Pataki Ferenc) jóindulatú támogatására. A könyv három történelmi fogalmat vizsgált: a „társá-

dalmi fejlődés”, a „társadalmi osztály” és a „nemzet” kategóriáját, ekkoriban még pszichológusként igazán úttörő módon, éppen csak hogy túl a ’60-as évek első felét domináló, Molnár Erik nevéhez kötődő nemzet- (nacionalizmus-) vitán. A kötet egyik legfontosabb, mára tudománytörténeti szempontból is értékessé vált fejezete a tanuló nemzetfogalmáról írott esszé (Hunyady, 1968, 104–111), amely a maga idején bátran figyelemzestetett: „A dogmatizmus és revizionizmus – azóta is tapasztalt – találkozása a nemzetfelfogásban marxista bírálatot követel. Ez a bírálat viszont nem szabad, hogy abba a súlyos hibába essék, hogy a nemzetet egy illúzió megtestesülésének, a »hamis tudat« folyamányának lássa, amely a magyarság történetében kizárólag kártékony, retrográd szerepet játszott” (Hunyady, 1968, 111).

1972-ben megjelent Pataki Ferencsel együtt írt kötete, *A csoportkohézió*, az emberi csoportokban működő összetartó és fenntartó erőkről, benne az 1967-es *Magyar Pszichológiai Szemle*-cikk újraértelmező továbbfejlesztésével (Hunyady, 1972, 211–216). Itt a szociometriai vizsgálati eredmények összekapcsolódnak az attitűdkutatással, a nemzetre vonatkozó ideológiai kérdésfeltevéssel és a csoportösszetartás új kérdéseivel.

A szerző-szerkesztő munkásságában és a tudományterület magyarországi kibontakozásában egyként határkő az 1973-ban, az akkori Gondolat Könyvkiadónál megjelent *Szociálpszichológia* című tanulmánykötet, Hunyady György szerkesztésében (Hunyady, 1973). A kötet a diszciplína akkori legjelentősebb művelőinek, mára zömükben klasszikusainak dolgozatait közli, a szerkesztő nagyigényű tudománytörténeti áttekintésével az élen (*A szociálpszichológiai ismeretek rendszere*, 7–41). Osgood, Festinger, Tajfel, Newcomb, Secord-Backman mellett még kö-

zel húsz nemzetközi szerző tanulmányát közölte a kötet, Osgoodot a szerkesztő maga fordította magyarra. A kötetnek tizenegy évvel később második kiadása is volt, egy lényegében véve teljesen új könyv, fókuszában immár a kognitív szociálpszichológiával. Az 1973-as antológia az alig harmincéves szerző nevét és munkásságát országosan ismertté tette.

Hívására – egyetemi állásomat részben feladva – követtem őt a Magyar Rádió Tömegkommunikációs Kutatóközpontjába, ahol ő igazgatóhelyettes volt, én pedig az intézet tudományos titkára lettem, 1974–75-ben. A választás helyes is volt, helytelen is: én szerkeszthettem a Magyar Rádió történetéről szóló első könyvet (Frank szerk., 1975), és Hoppál Mihállyal együtt megszervezhettem a háború utáni első nagy hazai társadalomtudományi konferenciát („tudományközi munkaértekezlet”), *A hiedelmek természete, szerveződése és szerepe a mindennapi tudatban* címmel, 1975-ben, melynek teljes anyagát már előre köröztük a 73 résztvevő között, utóbb pedig ki is adtuk két kötetben, 1980-ban (Frank–Hoppál szerk., 1980). De végül is nem Gyuri mellett dolgoztam, s a légkör se volt jó, az akkori Egyetemhez képest biztosan nem. Visszamentem hát e közjáték után az Egyetemre, teljes állásban tanítani. Gyuri nehezelt rám, de ez a közösen megélt tapasztalat a barátságunknak végül is nem ártott. Sok minden történt az életemben azokban az években, az 1970-es évek első fele nem kényeztetett el, és Gyurira mindig, minden körülmények között számíthattam. Nem felejttem el, hogy tőle tudtam meg Édesanyám tragikus halálát 1970-ben, hogy segített feldolgozni egy akkori nagy csalódásomat, hogy esküvői tanúm volt 1974-ben. Tudom, hogy hány embernek segített és hányféleképpen. Hálás voltam és maradok megtisztelő barátságáért.

BIBLIOGRÁFIA

- FRANK T., szerk. (1975): *Tanulmányok a Magyar Rádió történetéből 1925–1945*. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- FRANK T., HOPPÁL M. (szerk.) (1980): *Hiedelemrendszer és társadalmi tudat*, I–II. kötet. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1967): A szociometriai és látens ideológiai szerkezet viszonya a csoportban. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXIV. 3. 362–377.
- HUNYADY Gy. (1968): A szociális attitűd és a társadalomszemlélet pszichológiai kutatása. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXV. 3. 388–405.
- HUNYADY Gy. (1968): *Tanulók történelmi alapfogalmainak vizsgálata*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1971): A személypercepció vizsgálatának kiindulópontjai. *Magyar Pszichológiai Szemle*, XXVIII. 1. 16–30.
- HUNYADY Gy. (1972): Azonosság és vonzalom a csoporttársak között. In: PATAKI F., HUNYADY Gy.: *A csoportkohézió*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 201–267.
- HUNYADY Gy. (szerk.) (1973): *Szociálpszichológia*. Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (szerk.) (1984): *Szociálpszichológia*. 2. átdolgozott kiadás, Gondolat Könyvkiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1996): *Sztereotípiák a változó közgondolkodásban*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- HUNYADY, Gy. (1998a): *Stereotypes during the Decline and Fall of Communism*. Routledge, London–New York.
- HUNYADY Gy. (1998b): *Történelmi bevezetés a szociálpszichológiába: a meghonosítás lépései*. ELTE Eötvös Kiadó, Budapest.
- HUNYADY Gy. (1977): *Kollektivitás az iskolai osztályokban. A közösségi beállítódás strukturális meghatározói*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NAPLÓ (1962–66): *A II. Rákóczi Ferenc Gimnázium I. E osztályának KISZ-Alapszervi naplója*, Budapest, 1962–63/1965–66. Sárosi Géza munkája. Tulajdonomban.